

בס"ד

שיעורי "ליל שישי"

בישבה"ק ברכת יצחק

שנה י"ג

פרשת שמות

האם מותר להכשיל את חבריו באיסור קל כדי להצילו מעשיית איסור חמור

"והנה ידו מצורעת כשלג" וברש"י אף בלאות זה רמז לו שלשון הרע סיפר באומרו לא יאמינו לי, לפיכך הלקהו בצרעת כמו שלקחה מרים על לה"י (רש"י פ"ד פ"ו)

א. יש לדון ברואה את חבריו הולך לעבור עבירה חמורה, ויודע שאינו יכול להניעו מלעבור עבירה זו, אא"כ ימליץ בפניו לעבור עבירה קלה יותר, האם מותר לו לעשות כן, או דילמא יש בזה איסור של לפני עור לא תתן מכשול.

מחד י"ל שכיון שמצילו, אין בזה איסור של לפנ"ע, מכיון שמקל מעליו את האיסור, ודומה הדבר לרואה את חבריו שהולך להכשל בדרכו במכשול גדול שההתקלות בו תגרום לו למזק רב, שהסברא נותנת שמותר לו להחליף את המכשול הגדול במכשול קטן, אפילו אם יגרם עי"כ נזק קטן יותר (כשארן אפשרות לסלק המכשול לגמרי), ואף ששנינו בשבת (דף ד' א') שלא אומרים לאדם "חטא כדי שיזכה חברך" מ"מ אין כאן חטא של הצבת מכשול אלא אדרבא יש כאן מעשה הצלה. מאידך י"ל שאין זכות לאדם לסחור במצות התורה, ואל לו לגרום בידיים איסור אחר שלא היה אמור לעבור הנכשל, והרי סו"ס מכשילו.

ואמנם מצינו בגמ' בעירובין (דף ל"ב ב') שרבי סבר, ניחא ליה לחבר דליעבד איסורא קלילא ולא ליעביד עם הארץ איסורא רבה. הרי לן שמותר לאדם לעבור על איסור כדי להציל את חבריו מאיסור גדול, וה"נ נאמר שמותר לאדם לעבור על איסור לפני עור, כדי להציל את חבריו מאיסור גדול יותר. אך התוס' בשבת (דף ד' א' ד"ה וכו') כתב כמה כללים מתי אומרים כלל זה, ובתוך דבריו כתב שכלל זה נאמר רק כאשר החבר, גורם במעשיו לעם הארץ לעבור עבירה, ובכי הא החבר מציל עצמו מאיסור הכשלת חבריו, אבל כאן שהוא אינו גורם מכשול לחבריו, מנין לנו שמותר להכשיל את חבריו באיסור קל כדי להצילו מאיסור גדול.

שמיעת להזיר כדי להציל את המספר מעון חמור

ב. כתב החפץ חיים (כלל ו' אות ד') שמותר לאדם לשמוע לשון הרע מפי חבריו, כשכל מטרתו להשקיט את סערת רוחו של המספר, ובכך ימנע ממנו לספר את הלה"ר לאחרים, אך בתנאי קודם למעשה שלא יקבל את דברי הלשון הרע.

והנה במקרה זה השומע אכן לא עובר באיסור לה"ר, באשר אינו מקבל את דברי המספר, אך מ"מ מכיון שהמספר מתכוין לספר לה"ר הרי הוא עובר באיסור שהרי מתכוין הוא לעבור על איסור לה"ר, והרי הוא בכלל "מתכוין לאכול בשר חזיר ועלה בידו בשר טלה" וממילא נמצא שהשומע מכשילו עובר

באיסור דלפני עור על איסור זה, והאיך הותר לעשות זאת, אלא ע"כ נראה מדברי החפץ חיים, שמכיון שכששומע הלה"ר ובכך מונע ממנו לספר לרבים אחרים, הרי הוא מצילו מאיסור, ואין בזה איסור דלפנ"ע.

ואמנם יתכן שאין בזה כדי ראייה, באשר במקום ששומע הלה"ר אך ורק כדי להשקיט את צערו של המספר ולמונעו מלהפיץ הלה"ר לרבים, אין זה משום שהותר האיסור לצורך ענין זה, אלא שאינו בכלל איסור לה"ר, כיון שמתכוין לתועלת, ולפי"ז במקום שיודע שיקבל את הלה"ר, הרי הוא עומד באיסור דלפנ"ע, אפילו שע"כ ימנע ממנו לספר הלה"ר לרבים.

אשה המקפזת איש להצילו מאיסור

ג. אך מצינו שורש להיתר, בדברי רעק"א (יו"ד סי' קפ"א) שכתב אדברי השו"ע (שם סעיף ו') שהביא בשם י"א, שהגם שאשה אינה מצווה בעצמה באיסור הקפת הראש, מ"מ אסורה להקיף פאת ראש האיש ואפילו קטן. והוקשה לרעק"א מה חידוש יש בדבר שאסורה האשה להקיף פאת האיש, והרי מילתא דפשיטא שמכיון שהאיש אסור בהקפה ממילא המכשילו עובר באיסור דלפנ"ע. ותי' שמכיון שאילו יקיף בעצמו פאת ראשו, יעבור בב' לאוין דמקיף וניקף, ואילו האשה תקיפו, הרי היא מצילתו מאיסור מקיף ועומד רק באיסור ניקף, היה מקום לומר שמותר לה להקיף כדי להצילו מן האיסור, וקמ"ל שאסור לה לעשות כן. ועי' בשו"ת הר צבי (ח"א סי' קכ"ה) שמכח דברי רעק"א אלו, כתב שמותר לגרום לזולתו איסור דרבנן בשבת כדי להצילו מאיסור דאורייתא ואין בזה לפנ"ע כיון שמיקל המכשול מעליו.

עוד מצינו חידוש כע"ז בדברי האבנ"ז (יו"ד סי' קכ"ו), שהעלה שמותר ליתן למומר בשר נבילה, ע"מ להצילו מאיסור אכילת חזיר, מכיון שבחזיר איכא תרתי איסורא והיינו נבילה וחזיר, ועל כן באם נותן לו נבילה נמעט אצלו את האיסור וממילא אין בזה איסור דלפנ"ע. (וכע"ז כתב בשו"ת שבט הלוי ח"ד סי' י"ז).

להגיש מאכל לאדם שאינו מברך

ד. כתב השו"ע (או"ח סי' קס"ט ס"ב) לא יתן לאכול, אלא למי שיודע בו שיברך. אך כתב הגרשז"א (מנחת שלמה ח"א סי' ל"ה אות א') שאם יש חשש שבאם יציעו לו לברך יפגע וישנא לומדי תורה, מותר לכבדו באכילה ושתייה. הרי לן חבל פוסקים שסברו שמותר להכשילו באיסור קל כדי להצילו מאיסור חמור יותר של שנאת שומרי תורה.

ומצינו כע"ז בדברי החזו"א (שביעית סי' י"ב סק"ט) שביאר הא דמצינו בדברי חז"ל שהתירו למכור או להשאיל לעם הארץ החשוד על השביעית, כלים מתוך שתולים שישתמש בזה באופן המותר, הגם שלא נפיק מכלל ספק שמכשילו באיסור, והרי ספק לפני עור גם אסור, אלא הטעם הוא שאם באנו להחמיר בספיקות, נמי נעשה מכשול שנמנע חסד ודרכי חיים ושלוה מעצמינו ומהם וחיבים אנו להחיותן ולהטיב עמם, כו"ש שלא להרבות שנאה ותחרות בינינו וביניהם, ועוברין אל לא תשנא ועוד מכה לאוין שאין איסורן קל מאיסור זה שאנו באין להציל אותם ממנו, הלכך שקלו חז"ל בפלס עד כמה שיש להתנהג ולקונסם ולמשוך ידינו מהם ושלא נגרום להם מכשולים יותר גדולים להם ולנו.

ה. עוד מצינו כע"ז בדברי המחצית השקל (סי' קס"ג סק"ב) ע"ד המג"א שכתב לבאר דברי הרמ"א (שם ס"ב) שאסור להאכיל פת למי שאינו נוטל ידיו. וכתב עלה המג"א, דדוקא כשנותן לו משל עצמו,

אבל אם הפרוסה משל האוכל, רק הוא מושיט לו, שרי, מכיון שהיה נוטל ממילא, וסיים המג"א דאפשר שמ"מ הוא בכלל מסייע בידי עוברי עבירה. והק' עליו שמשמע מדבריו שאי"ז פשוט, לאסור מצד מסייע בידי עוברי עבירה, והרי המג"א (בסי' שמ"ז סק"ד) עצמו פשיטא ליה שיש איסור מסייע בידי עוברי עבירה. ותירץ המחצה"ש, שהאוכל בידיו פת בלא נט", חמור יותר ממקרה שנותנים הפת לתוך פיו, (דכל האיסור לאכו פת ללא נט"י כאשר אינו נוגע בפת הוא רק מחשש שמא יגע) ואפשר שאם לא יאכלוהו בידיים יאכל בעצמו ויחמיר איסורו, ולכן יש מקום לדון שמותר ליתן לתוך פיו. הרי לן שבכה"ג שאנו פועלים להקל האיסור מעל האדם, אין בזה משום איסור לפנ"ע.

לשלם שכר עבור תלמוד תורה

ו. בגמ' בבכורות (דף כ"ט א') מבואר שאסור ליטול שכר על לימוד תורה לאחרים, ולמדו זאת מהפסוק "ראה למדתי אתכם חוקים ומשפטים כאשר צוני ה' אלקי" ודרשין מה אני בחינם אף אתם בחינם. אומרת הגמ' ומנין שאם לא מצא בחינם שילמד בשכר, תלמוד לומר "אמת קנה" וכן נפסק להלכה בשו"ע (יו"ד סי' רמ"ו ס"ה).

נשאלת השאלה שמכיון שאסור ליטול שכר עבור לימוד תורה, האיך רשאי לקחת לעצמו מלמד בשכר, והרי מכשיל את הרב באיסור של נטילת שכר עבור תלמוד תורה.

ותי' האגרות משה (יו"ד ח"ה סי' ל"ב) שמכיון שהמצב כעת הוא שבאם לא ישלם להרב את שכרו, יימנע הרב מללמדו, ואזי נמצא שהרב עובר באיסור גדול יותר שנמנע מללמד, מאשר אילו ילמד בשכר, לכן נמצא שאינו מכשילו אלא אדרבא מצילו מאיסור של נמנע מללמד.

וכע"ז כתב הגר"י זילברשטין שליט"א (חשוקי חמד בכורות דף כ"ט א') בשם הגרי"ש אלישיב זצ"ל, וכן הובא בקונטרס דברי הרב (ח"ג סי' פ"ח) בשם רבי יצחק הי"ד בנו של הרב מפונביז' זצ"ל. וכע"ז כתב המחנה אפרים (שכירות פט"ו) לגבי הך שהקוצב עם חבירו להצילו, במקום שהתכוין באמת להתחייב ממון חייב לשלם לו אפילו שמצד הדין אסור לו ליטול ממון. נמצא א"כ שהגם שמכשילו באיסור קבלת שכר על תלמוד תורה, מ"מ מכיון שמאיך מקל עליו בכך שאילו ימנע מללמד כלל יעבור באיסור יותר גדול, אין בכך איסור.

לשחוד את הדיין כדי להצילו מהטיית משפט

ז. אך לא כל הדעות שוות בענין, שהנה הברכי יוסף (ח"מ סי' ט') שאול נשאל, במקרה של דיין שאינו ראוי שנתמנה בכח הזרוע, ובא לפניו מקרה של ראובן ושמעון שהתדיינו ביניהם על עניני ממון, וראובן בטוח שהוא פטור מלשלם עפ"י דין תורה, אלא שידע ששמעון איש רע מעללים ויתן שוחד לדיין כדי שיטה את דינו ויפסוק שלא כהלכה, ונשאלה השאלה האם מותר לראובן להקדים ולשחוד את השופט ע"מ שיפסוק לטובתו שכפי ראותו הדין עמו, האם יש בזה איסור דלפנ"ע לא לתן מכשול, או נימא דאדרבא במעשהו מציל את הדיין מלהטות את הדין.

השיב החיד"א שכל כה"ג יש כאן איסור של לפני עור, ואל לו לראובן ליתן שוחד לדיין, וממילא עומד בפניו הדין הנוסף, שלא אומרים לאדם חטא כדי שיזכה חברך. (ואולי דברי החיד"א אמורים רק במקום שמשחוד את הדיין כדי להציל את ממונו ואין כוונתו להפרישו מאיסורא, אלא דממילא אם ישחדהו ימצא שהצילו מן האיסור, אבל במקום שאדם שלישי שאינו נוגע לענין ישחודו, מתוך כוונה להפרישו מאיסור חמור יותר, יתכן שיודה החיד"א שמותר וצ"ע).

האם מותר להדריך בשבת את הנוסע כדי למעט מחילול שבת

ח. עוד מצינו בפוסקים שדנו לגבי יהודי המהלך ברחובות קריה בשבת ועוצר לידו יהודי הנוהג ברכב ושואלו כיצד להגיע למקום פלוני, ויש חשש שבאם לא ידריכו, יוסיף חילול שבת בכך שיתובב יותר עם רכבו לחפש את מבוקשו, האם ראוי להדריכו בדרך הקצרה, כדי למעט חילול שבת או לאו. והגרש"ז אויערבך זצ"ל (הובא בספר מאורי השבת ח"א פניני המאור, מכתב ט' אות ג') כתב שיאמר לו, "שבת היום ואסור לנוע ברכב, אלא שמכיון שאני חושש שמא תרבה חילול שבת בכך שתחפש את מבוקשך הנני להדריךך בדרך קצרה". ובפשטות דבריו עולים בקנה אחד עם דברי הפוסקים הנ"ל לגבי שמותר להאכיל מאכל איסור באופן שממעט את העבירה, וכן באופן שלא יברך.

ט. אך הציץ אליעזר (חט"ו סי' י"ח) חולק ע"ז מכל וכל, וראשית הוכיח, שאין מצווה להפריש אדם כזה מהעבירה, והוסיף עוד שלדעתו אסור להדריכו בדרך הקצרה, מכיון שבאמת אינו מפרישו לגמרי מחילול שבת, ויש בזה גם חילול ה', בכך שיחשוב שמסייעין בעדו לחלל שבת, ומה שיכול לומר לו שהוא מדריכו כדי להקל ממנו איסור חילול שבת, אין בזה כדי תיקון מכיון שמן הסתם העבריין יזלזל בדבריו. (וע"ע שו"ת להורות נתן ח"ג סי' כ"ג).

לסוברים שאיסור בלפני עור הוא חלק מהלאו עצמו האיך מותר להכשילו באיסור קל

י. ובאמת יש לעיין טובא בשיטות הרבות הסוברות שמותר להכשיל זולתו באיסור קל כדי להצילו מאיסור החמור, מהא שלמדו האחרונים מדברי האמונת שמואל (סי' י"ד) וכן רעק"א (פסחים דף כ"ב ב') שאיסור שאדם עצמו אינו מצווה בו, אין איסור להאכיל לזולתו, ולכן התיר האמונת שמואל להאכיל בן נח מבשר מפרכסת, כיון שלישראל מותר לאכול בשר זה. ומטו משמיה דהרב מפונביז' (וכ"כ הגר"ח שמואלביץ, שערי חיים גיטין סי' ל"א אות ד') שאיסור לפני עור הוא בכלל האיסור שאדם עצמו מצווה, דהיינו, שכשם שהתורה אסרה לאדם לאכול נבילה, הרי באיסור לפני עור הרחיבה התורה את האיסור גם לזולתו, וכעין אבזרייהו דאיסור נבילה. ומכאן קשה, האיך יהיה מותר לו להכשיל את חבירו באיסור קל, רק כדי להצילו מהאיסור החמור, סו"ס המכשיל עצמו עומד באיסור של הכשלה, ואפי' שהוא מציל את זולתו מאיסור חמור, מ"מ היתר זה לא יועיל לגבי האיסור המוטל על גופו של המכשיל וצ"ע.